

MANIFEST VOOR EEN BETERE KWALITEITSKETEN VOOR DE INSTANDHOUDING VAN MONUMENTEN

→ Monumenten verdienen kwaliteit

Monumenten zijn van onschatbare waarde. Ze hebben een zeldzaam maatschappelijk belang in het koppelen van verleden aan heden en zijn het onmisbare nationale, regionale en lokale visitekaartje. Hoe belangrijk ze zijn, wordt dezer dagen extra duidelijk, nu ze in de coronacrisis als gebouwde en groene iconen in stad en landschap door hun unieke uitstraling volop afleiding en ontspanning bieden.

Het belang van de erfgoedsector is voelbaar groot, maar lastig in concrete cijfers uit te drukken. Dat geldt niet voor de aantallen monumenten. Nederland telt 62.000 gebouwde en groene rijksmonumenten en 56.000 gemeentelijke monumenten. Gemiddeld wordt er jaarlijks voor € 400 miljoen in onderhoud en restauratie geïnvesteerd. Deze cijfers vormen

slechts een klein deel van het verhaal. De maatschappelijke betekenis van monumenten gaat deze cijfers verre te boven.

Monumenten zijn kwetsbaar en zeer gevoelig voor regelmatig, consciëntieus en kwalitatief hoogwaardig onderhoud. Investeren in monumenten is investeren in de slagader van de samenleving.

Hoe staat het met de zorg voor het erfgoed? Wordt er voldoende kwaliteit geleverd en beschikken alle betrokken partijen over de juiste kennis voor een verantwoorde instandhouding van onze monumenten? Dat hebben de drie koepelorganisaties uit de restauratiebranche, de Vereniging van Architecten Werkzaam in de Restauratie (VAWR), de Vakgroep Restauratie en het GA-platform Restauratie, laten onderzoeken.

In de hele keten van instandhouding zitten kwetsbare schakels, die moeten worden aangepakt. Van kwetsbaar naar kwaliteit, zodat we het erfgoed in goede staat kunnen doorgeven aan de generaties na ons.

VAWR

VR Vakgroep
Restauratie
Partners in restauratie,
onderhoud en herbestemming

Restauratie
Capaciteit
Aanpak
GA

KWETSBARE SCHAKELS

→ Opdrachtgevers

Een goede instandhouding van monumenten begint bij goed opdrachtgeverschap. Opdrachtgevers zijn er in alle soorten en maten, zoals particulieren, professionele eigenaren en overheden. Wij zijn van mening, dat de overheid als opdrachtgever een voorbeeldfunctie moet vervullen. Dit kan door het inschakelen van erkende architecten en bouwkundig adviseurs bij het bestek en de voortgang van het project en erkende aannemers bij de uitvoering.

Richting particuliere monumenteneigenaren/ opdrachtgevers ligt er nog een groot informatierrein braak. Velen van hen zijn, begrijpelijk, als opdrachtgever onbewust onbekwaam. Hun kennisbehoefte is evenwel groot. Gemeenten hebben alle particuliere eigenaren in beeld en zijn dus de belangrijkste en meest aangewezen autoriteit om hen van informatie te voorzien. Helaas lukt dat niet in alle gemeenten. Het bieden van goede voorlichting over bouwkundige, onderhoudstechnische, financiële en juridische zaken zou standaard in de portefeuille van de betrokken wethouder en diens deskundige team moeten zitten.

→ Toezicht en handhaving

Er zijn mooie effecten te zien van het beleid van en de inzet aan extra middelen door de Minister van OCW in de afgelopen jaren, maar er zijn nog belangrijke hiaten en kwetsbare schakels in de kwaliteitsketen.

Op dit moment kan nog niet garant gestaan worden voor een duurzame instandhouding van de Nederlandse monumenten. Zo zijn er wel diverse subsidieinstrumenten en leenfaciliteiten, maar er is niet altijd een goede controle en toezicht op de besteding van deze middelen. Dit gebeurt te fragmentarisch en moet beter.

Goede controle en toezicht stimuleren de ambitie om maximaal te presteren, zowel voor opdrachtgevers als de uitvoerende bedrijven. Toezicht en handhaving is meestal een taak van de gemeenten, maar veel gemeenten, en zeker de kleinere, kunnen dit niet waar maken, omdat ze budgetten naar andere prioriteiten hebben moeten overhevelen.

Gemeenten worden ook belemmerd in hun fundamentele rol bij de instandhouding van monumenten door verkokering in de gemeentelijke organisatie. Door deze verkokering worden beleid, vergunningverlening en toezicht en handhaving niet goed op elkaar afgestemd.

Daarnaast ontbreekt het gemeenten te vaak aan kennis van cultuurhistorische waarden en specifiek technische kennis, onontbeerlijk voor een juiste uitvoering van de gemeentelijke taken op het gebied van erfgoedzorg. Gelukkig geldt dit niet voor alle gemeenten van Nederland, er is een (kleine) minderheid, die het wel goed doet en waar onze bezwaren niet van toepassing zijn.

Helaas negeren te veel monumenteneigenaren, overheden, semi-overheden en particulieren de kwaliteitsrichtlijnen, die zijn ontwikkeld met het doel om ondeskundige uitvoering en daaruit voortvloeiende kostbare herstelwerkzaamheden te voorkomen. Te vaak laten zij zich leiden door het korte-termijn-gewin van de laagste prijs voor de restauratieopdracht en wordt de kwaliteit geschaad. Om monumenten op peil te houden, is het investeren in die kwaliteit van cruciaal belang.

→ Onderwijs

Door de relatief geringe aantallen medewerkers en instromers en het huidige bekostigingssysteem in het onderwijs, laat het reguliere onderwijs het noodgedwongen bij de scholing in restauratievakken volledig afweten. Dit geldt voor onderwijs op alle niveaus en voor zowel uitvoerende, onderzoekende als adviserende disciplines.

Bedrijven staan daardoor voor een financiële aderlating en moeten zelf de portemonnee trekken om hun medewerkers op te leiden. Het zorgt ook voor stagnatie op de arbeidsmarkt, omdat jongeren niet meer via de gebruikelijke kanalen met de restauratiesector in contact komen.

OCW heeft het onderwijsprobleem gedeeltelijk opgelost door een eenmalige subsidie te verstrekken aan het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE) voor het ontwikkelen en organiseren van brancheopleidingen in de periode van 2018 tot en met 2021. Maar, hoe gaat het verder na afloop van de subsidieperiode eind 2021? Zijn bedrijven dan weer op zichzelf aangewezen? Dat zou onlogisch en onredelijk zijn en niet in het belang van ons nationale erfgoed.

De oplossing ligt in een structurele financiële ondersteuning om erfgoed- en restauratieopleidingen voor studenten en hun werkgevers betaalbaar te houden. Dat zou een goed fundament leggen onder het behoud van vakmanschap en dus een kwalitatief goede instandhouding van ons erfgoed.

→ Financiering

Met de extra bijdrage van € 325 miljoen via de beleidsbrief Erfgoed Telt (2018) zijn goede ontwikkelingen in gang gezet, maar de kwaliteitsketen is nog wankel. Bovendien staat de restauratiesector voor nieuwe grote opgaven, bijvoorbeeld verduurzaming van monumenten en nieuwe wetgeving, zoals de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen (Wkb) en de Omgevingswet. Daarom moet de restauratiesector blijvend worden ondersteund door de incidentele middelen van € 325 miljoen structureel te maken.

Waar het draait om behoud van monumenten dienen subsidieregelingen niet geld-, maar kwaliteitgestuurd te zijn. Bij restauraties komen altijd onverwachte zaken naar voren, dat ligt in de aard van het werk. De huidige subsidieregelingen zijn te weinig flexibel om hiermee om te gaan (bijvoorbeeld als een project langer duurt) en bij extra te herstellen niet te voorziene gebreken zijn de middelen uitgeput. Er is behoefte aan één flexibele instandhoudingsregeling, die in de tijd kan fluctueren en onderhoud aan en restauratie van monumenten combineert. Daarbij moet primair worden gekeken naar de staat waarin monumenten zich bevinden.

Een effectief hulpmiddel is de inzet van een speciaal erfgoed btw-tarief. Verlaging van het btw-tarief maakt de instandhouding van monumenten op het juiste moment en op het vereiste niveau een stuk aantrekkelijker.

→ Duurzaamheid klimaatadaptatie

Duurzaamheid was in de monumentenwereld tot voor kort een begrip met beperkte betekenis. Het had voornamelijk betrekking op de aard van de gebruikte materialen. Nu het begrip ook in het erfgoed een veel ruimere spanwijdte heeft gekregen, is het voor het behoud van de cultuurhistorische waarden van essentieel belang dat noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen, gekoppeld aan het gebruik of herbestemming, subsidiabel worden. Zonder subsidies sterven de noodzakelijke en vaak individueel innovatieve duurzaamheidsmaatregelen een vroege dood.

Klimaatadaptatie en monumenten vormen nog geen hecht duo. Maar dat moet wel, want bijvoorbeeld verdroging kan funest zijn voor de oorspronkelijke funderingen en voor groene monumenten. Te veel water kan, in uitbundige afwisseling met droogte, voor funeste schimmel en rot zorgen. Ook daar zullen collectieve middelen voor beschikbaar moeten komen. Aanpak van problemen door klimaatverandering vergen inbreng van technische deskundigheid in combinatie met inzicht en kennis van de culturele waarden.

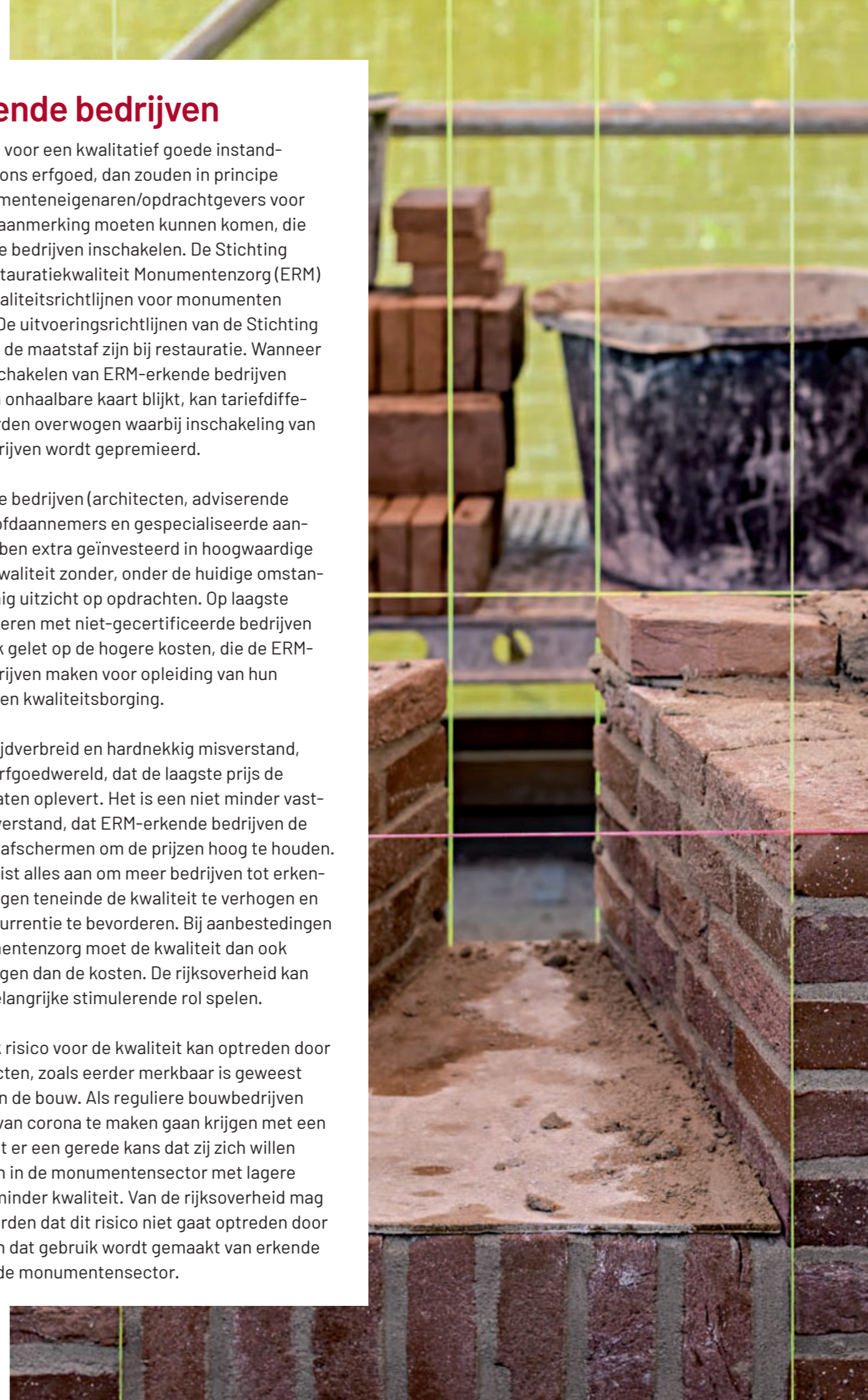
→ Erkende bedrijven

Wil je zorgen voor een kwalitatief goede instandhouding van ons erfgoed, dan zouden in principe alleen monumenteneigenaren/opdrachtgevers voor subsidies in aanmerking moeten kunnen komen, die ERM-erkende bedrijven inschakelen. De Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) heeft alle kwaliteitsrichtlijnen voor monumenten ontwikkeld. De uitvoeringsrichtlijnen van de Stichting ERM moeten de maatstaf zijn bij restauratie. Wanneer verplicht inschakelen van ERM-erkende bedrijven juridisch een onhaalbare kaart blijkt, kan tariefdifferentiatie worden overwogen waarbij inschakeling van erkende bedrijven wordt gepremieerd.

ERM-erkende bedrijven (architecten, adviserende bureaus, hoofdaannemers en gespecialiseerde aannemers) hebben extra geïnvesteerd in hoogwaardige restauratiekwaliteit zonder, onder de huidige omstandigheden, enig uitzicht op opdrachten. Op laagste prijs concurreren met niet-gecertificeerde bedrijven is onmogelijk gelet op de hogere kosten, die de ERM-erkende bedrijven maken voor opleiding van hun specialisten en kwaliteitsborging.

Het is een wijdverbreid en hardnekkig misverstand, zeker in de erfgoedwereld, dat de laagste prijs de beste resultaten oplevert. Het is een niet minder vastgeroest misverstand, dat ERM-erkende bedrijven de markt willen afschermen om de prijzen hoog te houden. Zij doen er juist alles aan om meer bedrijven tot erkenning te bewegen teneinde de kwaliteit te verhogen en eerlijke concurrentie te bevorderen. Bij aanbestedingen in de monumentenzorg moet de kwaliteit dan ook zwaarder wegen dan de kosten. De rijksoverheid kan hierin een belangrijke stimulerende rol spelen.

Een mogelijk risico voor de kwaliteit kan optreden door corona-effecten, zoals eerder merkbaar is geweest bij recessie in de bouw. Als reguliere bouwbedrijven ten gevolge van corona te maken gaan krijgen met een crisis bestaat er een gereede kans dat zij zich willen manifesteren in de monumentensector met lagere tarieven en minder kwaliteit. Van de rijksoverheid mag verwacht worden dat dit risico niet gaat optreden door te stimuleren dat gebruik wordt gemaakt van erkende bedrijven in de monumentensector.

AANBEVELINGEN VOOR EEN STERKE KWALITEITSKETEN

De instandhoudingsopgave is mede door de noodzakelijke vraag naar verduurzaming van monumenten aanzienlijk uitgebreider en complexer geworden en vraagt om innovatieve en professionele inbreng, met volledig respect voor de historische context.

Met de volgende aanbevelingen worden zwakke schakels in de kwaliteitsketen geëlimineerd en nieuwe opgaven mogelijk gemaakt:

- 1** De informatieverstrekking aan met name particuliere eigenaren van monumenten over de instandhouding van monumenten is onvoldoende. De Minister van OCW wordt opgeroepen het initiatief te nemen voor adequate voorlichting en daarbij met name gemeenten en marktpartijen te betrekken. De voorlichting moet zich vooral richten op de kwaliteit van de instandhouding en het inschakelen van goede adviseurs met goed opdrachtgeverschap van eigenaren als doel.
- 2** Van de Minister van OCW wordt, als stelselverantwoordelijk bestuurder, gevraagd te bevorderen dat met name gemeenten in staat worden gesteld hun taken, zoals toezicht en handhaving, met kennis van zaken te vervullen, waarbij zij desnoods een beroep kunnen doen op provinciale- en rijksondersteuning. Kennisopbouw en -bundeling bevorderen specialistische inzet, die bij veel gemeenten momenteel ontbreekt.
- 3** Het inzetten van subsidie- en financieringsinstrumenten voor de instandhouding van monumenten moet flexibel en effectief zijn en gericht op kwaliteit door het inzetten van ERM-erkende bedrijven, die de ERM-uitvoeringsregels vanzelfsprekend toepassen en bewaken. Verlaging van het btw-tarief voor werkzaamheden aan monumenten is hierbij een belangrijke impuls.
- 4** De grote maatschappelijke betekenis van gebouwd en groen erfgoed rechtvaardigt een regierol van de Minister van OCW in de keten van instandhouding van monumenten en het structureel maken van de extra incidentele middelen (€ 325 miljoen) van het vorige kabinet ten behoeve van de kwaliteit in de keten.
- 5** De (koepels van) bedrijven in de monumentensector willen betrokken worden bij het bevorderen van de kwaliteit van instandhouding van monumenten, waarbij een duidelijke taakverdeling tussen overheden en organisaties wordt vastgelegd en bewaakt.
- 6** Van de Minister van OCW wordt, met het oog op gelijkberechtiging en het grote maatschappelijke belang, gevraagd dat het gespecialiseerd onderwijs ter stimulering van de ontwikkeling en het behoud van het vakmanschap financieel structureel wordt ondersteund.
- 7** Een integrale en kabinetsbrede benadering voor een goede instandhouding van het nationale erfgoed moet worden uitgebouwd. Van de Minister van OCW wordt een regierol gevraagd bij die integrale benadering, waarbij andere Ministers betrokken moeten worden. Gedacht wordt aan EZ bij het stimuleren van cultureel ondernemerschap, innovaties en nieuwe technologieën, aan BZK bij de introductie van nieuwe wetgeving (Omgevingswet en WKB), aan SZW met het oog op de vele kleine zelfstandigen en zzp-ers in de sector en aan Financiën voor bijvoorbeeld de btw-verlaging.

→ Waardering voor ambachten

Door de koepels van marktpartijen zal het initiatief worden genomen om te onderzoeken op welke wijze een inschrijving van de Nederlandse restauratieambachten bij Unesco kan worden bewerkstelligd. Een dergelijke erkenning kan bijdragen aan het verkrijgen van een structurele financiering van erfgoedopleidingen voor deze ambachten.

